

створюючи інтелектуальний діалог, зреалізовуючи не лише інформативну, а й емотивну стилістичні функції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гурдуз Л. Інтертекстуальність і гіпертекст: проблеми теорії і практики. *Українська мова й література*. Київ, 2007. Вип. 4. С. 67–71.
2. Колядич Ю., Мельник Л. Інтертекстуальність: теоретичний аспект. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія*: зб. наук. праць. Вип. 25. Вінниця, 2017. С. 14–18.
3. Шаповал М. Дослідження інтертекстуальності в журналі «Слово і Час». *Слово і Час*. Київ, 2013. Вип. 12. С. 23–24.
4. Завальнюк І. Специфіка й форми вияву інтертекстуальності в заголовках газет Вінниччини. URL: https://dspace.dpu.edu.ua/filol_gum/wp-content/uploads/2016/04/2016-24.pdf
5. Іванишин П. Теорія інтертекстуальності: метакритичні аспекти. URL: <http://dontsov-nic.org.ua/index.php?m=content&d=view&cid=541>
6. Ільченко О. Інтертекстуальні елементи в сучасних медіатекстах: прагматичний аспект. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v39/part_3/27.pdf

ПРИСУДОК ЯКОСТІ ЯК ОДИН ІЗ ВАРІАНТІВ КАТЕГОРІЙНОГО ЗНАЧЕННЯ СИНТАКСИЧНОЇ ОДИНИЦІ «ЧЛЕН РЕЧЕННЯ»

Катерина Юхремova, здобувач ступеня вищої освіти магістра
Науковий керівник: Н. Л. Іваницька, доктор філологічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

PREDICATE OF QUALITY AS ONE OF THE VARIANTS OF THE CATEGORY MEANING OF THE SYNTAX UNIT "SENTENCE MEMBER"

Katerina Yukhremova, master's student
Scientific supervisor: Nina Ivatytska, Doctor of Science in Philology, Professor
Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Анотація. *Стаття присвячена висвітленню питання участі «присудка якості» як одного з варіантів, що уможливляють представлення члена речення в системі основних одиниць граматичного ладу сучасної української літературної мови.*

Ключові слова: *присудок, присудок якості, приз'язкова частина «присудка якості», іменник, прикметник.*

Abstract. *The article is devoted to the issue of participation of the "predicate of quality" as one of the options that allow the presentation of a sentence member in the system of basic units of grammatical structure of modern Ukrainian literary language.*

Key words: *predicate, predicate of quality, connecting part of "predicate of quality", noun, adjective.*

Важливим вектором нашого дослідження виступає поняття, що не лише отримало назву, але й стало терміноназвою в сучасній лінгвістиці, — це «якість». У граматиці іменникову словоназву «якість» пов'язують із атрибутивною словоназвою «якісний», тобто такий, що виражає якість як внутрішню ознаку предмета [Бусей 2002: 1423]. Аналізуючи інтерпретаційні частини словоназв, поданих у згаданому словнику, беремо до уваги головне: «якість являє собою внутрішню визначеність реченнєвої структури, в якій саме присудок володіє ознаками, що становлять його «внутрішню специфіку», яка підлягає розкриттю за допомогою застосування певних методів і прийомів аналізу» [Бусей 2002: 1390].

Саме наявність внутрішніх, скритих, не описаних характеристик у «присудках якості» і є важливими для аналізу цього явища. Якість — це наявність істотних ознак, властивостей, особливостей, що відрізняють один предмет чи явище від інших (якісний аналіз, якісні зміни, якісні показники) [Куньч 2007: 845].

Оскільки «присудки якості» є досить неоднорідними щодо специфічних ознак їхніх складових (зв'язок та призв'язкових частин), то для дослідження й короткого опису результатів аналізу ми обрали лише два варіанти таких присудкових структур. Такими виявилися речення з присудками, іменні частини яких виражені іменниковими та прикметниковими словоназвами. Звертаємо увагу при цьому на якісно-відносну природу прикметникових словоназв у ролі призв'язкових частин «присудків якості», як і на першу складову таких присудків (вербалізовані зв'язки та їхній нульовий варіант).

Як уже зазначалося, «присудки якості» виокремлює призв'язкова частина, виражена іменниковою словоназвою на зразок: *Київ – столиця України*. Із-поміж досліджуваних нами структурних різновидів таких присудків виділяються «присудки якості» зі значенням ідентифікації (тотожності). Вони виражають друге найменування особи чи предмета. Семантика називання при цьому припадає на іменникову словоназву, включаючи в себе друге найменування. Переважають у таких випадках власні імена чи синонімічні найменування, реалізовані іменниковими словоназвами на зразок: *Я – Тамара; Це – Жучка, а то – Капитанка*. Виконуючи функцію семантичних ідентифікаторів, такі словоназви в «присудках якості» водночас впливають на виражальні особливості підметів, суттєво обмежуючи їхній склад.

Типовим виразником значення тотожності в «присудках якості» виступає нульова форма дієслівної зв'язки «бути»; рідше (передусім у книжному вжитку) цю функцію виконує її форма «є». Такий присудок у сполученні з іменниковими назвами в ролі підмета передає значення тотожності: *Великий Каменярь – це Іван Якович Франко; Карпати – це гори; Вокатив – це кличний відмінок*.

За семантичним критерієм виділяються також «присудки якості» із властивою їм ознакою «схожість». Присудки «схожості» можуть бути репрезентовані нульовою формою теперішнього часу дієслівної власне зв'язки «бути», рідше – іншими її формами. А. П. Загнітко присудки (предикати) називання розглядає серед предикатів схожості, називаючи речення, породжені

цим значенням предикатів, реченнями називання, номінації [Загнітко 2001: 122].

«Присудки якості» із семантикою «схожість», як правило, репрезентує зв'язка «бути», поєднуючись із іменниковою частиною: *Я – Олександр; Він – Олег*, як і інші зв'язкові форми (називатися, здаватися, іменуватися, вивчатися). Специфіка вживання останніх полягає в тому, що вони сполучаються не лише з іменниковими словоназвами в структурі «присудка якості», але також із прислівниками: *Так і лишилося обом нам невтямки, як називалась ти, як я іменувався* (М. Рильський, с. 51).

Як і в попередніх структурах «присудків якості» виділяються також варіанти, які можна назвати «присудками якості» із значенням кваліфікації, що поширює свої семи на найменування об'ємної кількості осіб за професією, родом занять тощо. Як засвідчує проаналізований матеріал, обсяг кваліфікаційних найменувань є досить широким: *робітник, комісар, бригадир, ланкова, учитель, медсестра, танкіст, мер, стюардеса, ректор, декан, староста, слідчий, прокурор, суддя адвокат і т. д.*

Майже однакову частотність виявили «присудки якості», в яких призв'язкова частина виражається прикметниковими словоназвами. Залежно від семантичної специфіки й синтагматичних ознак зв'язок у складі «присудків якості», прикметникові словоназви можна умовно поділити на дві групи: присудки власне-якісні та присудки невластне-якісні. Найбільшу варіативність виявляють присудки власне-якісні, що здебільшого виражають:

- 1) ознаки предметів чи істот щодо кольору чи масті (тварин): *білий, синій, калиновий, фіолетовий, червоний, чорний, гнідий, сизий, смаглявий, сивий, вороний;*
- 2) параметричні ознаки предметів (за формою, розміром, об'ємом): *вузький, великий, малий, широкий, легкий;*
- 3) особливості характеру істот: *веселий, добрий, сміливий;*
- 4) інтелектуальні властивості істот: *розумний, талановитий;*
- 5) фізичні властивості істот: *худий, глухий;*

б) оцінку зовнішності людини: *красивий, чарівний*.

«Присудки якості» можуть бути репрезентовані сполуками, до складу яких входять прикметники *властивий, притаманний, характерний*. Значення «якості» при цьому зосереджується в іменниках, а прикметники виступають у складі частин, що поєднують присудок із носієм якісної ознаки: *Для холериків характерна неврівноваженість* (З газ.).

До складу прикметникових словоназв у структурах «присудків якості» входять як беззаперечні якісні прикметники (*веселий, тихий*), так і похідні одиниці, утворені за допомогою різних суфіксів, префіксів чи способом складання відіменникових, віддієслівних та відприкметникових основ. Вони виражають ознаку безпосередньо через властивість іншого, якісно осмисленого поняття.

У значеннєвому плані такі похідні якісні прикметники неоднорідні. Більшість із них передає нейтральні ознаки безвідносно до їхнього кількісного вияву або інтенсивності: *благородний, ввічливий, вправний, гостинний, делікатний, деспотичний, діловий, добродушний, добросовісний, єхидний, жадний, зверхній, коректний, лагідний, легковажний*. Такі «присудки якості» мають здатність функціонувати у непоширених реченнях обмежених лише підметом та «присудком якості», вираженим відповідними його складовими, зокрема й прикметниковими словоназвами: *Хлопець був несміливий; Вона стала жадною* тощо. Кореляція семантичних варіантів «присудків якості», виражених прикметниковими словоназвами полягає в наявності спільних сем, здатних групувати відповідні одиниці.

Якісні прикметники в ролі призв'язкової частини «присудків якості» здатні виражати розмір, обсяг, відстань, корелюючи при цьому з іменниковими підметами в структурі двоскладного речення: *Село невелике; Будинок високий; Озеро мілке; Річка глибока і т. д.*

Досить частими в нашому матеріалі виявилися «присудки якості», структура яких включає неverbалізовану (нульову) зв'язку разом із призв'язковими прикметниковими словоназвами, наприклад: *Нехай не знає*

втомі та рука, що добре зерно в добру землю сіє, що зневажає чорний суховій і **щедра**, як напровесні ріка! (М. Рильський, с. 24); Однозначність **властива** одиницям семантики – семам, багатозначність – одиницям лексики – словам [Русанівський 1988: 71]; Співвідношення сема-морфема **обов'язкове** для існування певної граматичної категорії [Русанівський 1988: 38]; і все довкола **мертве, зачакловане**, і злий чаклун глузує поблизу (Л. Костенко, с. 210).

В аналізованому нами матеріалі були виявлені також «присудки якості», призв'язкову позицію яких займають займенники, найчастіше в називному та орудному відмінках: *Байдуже для неї хто ти і що ти! Не дрімай! Не дай себе приспати!* (М. Рильський, с. 136); *Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок, є тисячі ланів, але один лиш мій* (В. Симоненко, с. 267); *страшні слова, коли вони мовчать, коли вони зненацька причаїлись, коли не знаєш, з чого їх почать, бо всі слова були уже чиймись* (Л. Костенко, с. 204).

Отже, проаналізовані структури «присудка якості» як варіанта категорійного значення синтаксичної одиниці «член речення» й висновки стосовно різних мікропроблемних питань дослідження дозволяють констатувати, що такий варіант присудка може бути об'єктивно виділений на підставі сукупності формальних та семантичних критеріїв. Подальше дослідження пов'язуємо з накопиченням матеріалу та апробацією результатів аналізу на конференціях та публікаціях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусея. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
2. Вихованець І. Р. граматики української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис [монографія]. Донецьк : ДонДУ, 2001. 662 с.
4. Іваницька Н. Л. Синтаксис простого речення: Складні випадки аналізу. Київ : Вища школа, 1989. 62 с.
5. Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові. Київ : Вища школа, 1986. 167 с.

6. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль : Навчальна книга, 2007. 848 с.
7. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1988. 240 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костенко Л. Хрестоматія української літератури та літературної критики XX ст.; у трьох томах. Київ : Рось, 1994. С. 182-215.
2. Рильський М. Лірика. Передм. І. Ф. Драча. Київ: ВАТ «Правда», 2005. 240с.
3. Симоненко В. Хрестоматія української літератури та літературної критики XX ст.; у трьох томах. Київ : Рось, 1994. С. 267-286.